

İslâm Mîrâs Hukukunda Red Meselesi: İnceleme ve Değerlendirme

The Review and Evaluation on The Refusal Matter in The Islamic Inheritance Law

Mehmet Aziz YAŞAR

Dr. Öğr. Üyesi, Mardin Artuklu Üniversitesi, İslami İlimler Fakültesi,
İslam Hukuku Anabilim Dalı

Asst. Prof. Dr., Batman University, Faculty of Islamic Sciences, Department of
Islamic Law.

Batman, Turkey

ya-ar19801@hotmail.com

ORCID: 0000-0002-4677-1017

Geliş Tarihi: 26.02.2019, Kabul Tarihi: 18.04.2019

DOI: 10.34085/buifd.532745

Öz

İslam dininin hakların riayetini son derece önem verdiğini gösteren örneklerin belki de en önemlisi miras paylaşımıdır. Nitekim bu paylaşım, kişinin vasiyet etmeye gerek kalmaksızın, ölümünden sonra malının hakkaniyete uygun şekilde akrabaları arasında ne biçimde ve oranda taksim edilmesi gerektiği bizzat şari' tarafından belirlenmesinden ibarettir. Bu bağlamda Miras hukukuna ilişkin meselelerin büyük bir bölümü, Kur'an ve sünnetin açık naslarıyla beyan edilmiş olmasından ihtilafa konu olmamıştır. Buna mukabil, nasların açık ifadeleriyle varit olmadığı için hukukçular arasında ihtilafa konu olmuş meseleler de yok değildir. İşte bu meselelerin en önemlilerinden biri de hiç şüphesiz red meselesidir. Hisse sahiplerinin paylarından arta kalan mirasın, tekrar onlar arasında payları oranında dağıtılması şeklinde ifade edebileceğimiz red, sahâbe döneminden itibaren tartışma konusu olmuştur. Bu çalışmada sahâbe döneminden başlayarak reddin meşru olup olmadığına ilişkin görüşlerin ve bu görüşlere destek mahiyetinde ileri sürülen delillerin irdelenmesinin ardından karşıt görüşler, karşılaştırılarak değerlendirilecektir. Sonrasında red çözümünün şekil ve örneklerine yer verilecektir. Ayrıca çalışmada reddin Kur'an'ın

yaptığı miras paylaşımına aykırı olup olmadığı, cumhurun karı-kocayı red paylaşımının dışında tutmalarının hakkaniyete uygun düşüp düşmediği gibi önemli sorulara cevap aranacaktır.

Anahtar kelimler; Miras, Red, Pay Sahipleri, Farz, Mahreç.

Abstract

The most important one in the samples which reflect that Islam extremely gives importance on the observance of rights is the sharing of inheritance. So this sharing consists of the determination related to what kind of ways and at what rate a person's assets should be allotted among his/her relatives in comply with the equity after his/her death without requiring to make a will especially by a commentator. In this context, a great part of matters related to the inheritance law have not been subject to the controversy as they have been declared with explicit provisions of Koran and sunnah. Accordingly, there are also some matters which are subject to the controversy among the legists as the explicit statements of provisions are not likely to happen. One of the most important matters is definitely the matter of refusal. The refusal that we can state it as the rest inheritance of shareholders' shares is distributed again among them at their share's rate has been subject to the discussion from the period of companions. In this study, The opposite opinions will be compared and evaluated after the opinions related to whether the refusal has been the legitimate from the period of companions and the evidence which have been claimed as a support for the opinions are reviewed. Then, the form and samples of refusal solution will be included. Moreover, the answers will be tried to be found for the important questions about whether the refusal is against the inheritance sharing which is made by Koran and whether it is comply with the equity that the public is excluded from the refusal sharing of wife-husband.

Keywords; İheritance, Refusal, Shareholders, Presumption, Source.

GİRİŞ

Ölünün terekesinin hak sahiplerine/mirasçılara ne şekilde dağıtılması gerektiğini öğreten ferâiz ilmi,¹ İslâm kültür mirasında önemli bir yer teşkil etmektedir. İslâm hukukunun bir bölümünden ibaret olmasına rağmen literatürde "*ferâiz ilmi*" müstakil bir ilim dalı olarak söz edilmiş olması bu önemine işarettir. Bu öneminden ötürü de miras payları bizzat Yüce Şâri' tarafından belirlenmiştir. Hz. Peygamber bir hadiste ferâiz ilminin önemine dikkat çekmek için şöyle buyurmuştur: "Ferâizleri öğrenin ve öğretin. Ben

1 Ali b. Muhammed eş-Şerîf el-Cürcânî, *et-Ta'rifât*, thk. Komisyon, (Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1403/1983), 111.

ölümlü bir kişiyim. Bu ilim kalkacaktır. Öyle ki, ferâiz konusunda tartışan iki kişinin arasını bulacak kimse kalmayacaktır.”² İslâm âlimlerine göre bu ilmin öğrenilmesi farz-i kifâyedir.³

İslâm miras hukukunda ölünün terekesi, ancak kefen ve defin masrafının ödenmesi, borcunun verilmesi ve bundan geri kalan maldan vasiyetleri için üçte birinin çıkartılmasının ardından mirasçılar arasında, ilgili miras hükümlerinde belirtilen oranlara göre bölüştürülür.⁴ Mirasçı olmak ise iki yolla mümkündür: Birincisi, nas tarafından belirlenmiş pay sahipleri mirasçılardır (ashâbu'l-ferâiz). Bu mirasçıların hisseleri Kur'an-ı Kerim'de açıkça belirtilmiştir. (Nisa, 4/12). İkincisi, asabe yoluyla mirasçı olmaktır. Asabeler, pay sahipleriyle birlikte bulduklarında onların paylarından arta kalanı alır.⁵ Tek başına olmaları halinde ise terekenin tümünü alırlar. Erkeklerden bu yolla mirasçı olanlar şunlardır: Ölenin oğlu, oğlunun oğlu..., babası, dedesi..., öz erkek kardeşinin oğlu, baba bir erkek kardeş, baba bir erkek kardeşinin oğlu, öz amca, öz amcanın oğlu, baba bir amca, baba bir amca oğlu, ölen kişiyi azat eden erkek (mevlâ). Kadınlar ise şunlardır: Ölenin kızı, oğlunun kızı, öz kız kardeş, baba bir kız kardeş, ölen kişiyi azat eden kadın.

Ölenin terekesinin şâri' tarafından belirtilen şekilde, belirlenen mirasçılar arasında bölüştürülmesi esastır. Terekenin paylaşılması ise şu şekillerde yapılmaktadır: Terekenin mevcut mirasçıların hisselerine eksiksiz ve kalan-sız olarak denk çıkmasıdır. Buna âdile denmiştir.⁶ Mirasçıların paylarının toplamının terekeden fazla çıkması durumunda mirasçıların paylarından eksiltilecek payların dengeli dağıtılması sağlanır ki, buna avl⁷ adı verilmiştir. Terekenin paylardan arta kalması halinde ise arta kalan tereke, asabenin bu-

2 Muhammed b. Abdullah İbnü'l-Bey', *el-Müstedrak ala's-sahîhayn*, (Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1411/1990), 4: 369.

3 Muhammed b. Ahmed b. Muhammed 'Alîş, *Menhu'l-celîl şerhu muhtasari'l-halîl*, (Beyrut: Dâru'l-Fikr, 1408/1989), 9: 593.

4 Muhammed Hatip eş-Şirbînî, *Müğni'l-muhtâç*, (Beyrut: Dâru'l-Fikr, 1415/1995), 4: 7-8.

5 Ali b. Muhammed el-Cürcânî, *Şerhu's-sirâciyye*, thk. Muhammed Muhyüddîn, (b.y.: Matba'atu Mustafî'l-Bâbi'l-Helebî, 1366/1944), 8.

6 Abdülmelik b. Abdullah el-Cüveynî, *Nihâyetü'l-matleb fi dirâyetü'l-mezheb*, thk. Abdulazîm Mahmude ed-Dîb, (b.y.: Dâru'l-Minhâc, 1428/2007), 9: 192.

7 Avl, mukadder hisse sahiplerinin hisselerinin toplamının terekenin paydasını aşması şeklinde tarif edilmiştir. Abdurrahman Yazıcı, "Fıkıhta bir miras meselesi olarak avliyye: avl halleri, kaynağı ve çözümlerin değerlendirilmesi", (*İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi*, sy. 24, (2014), 305-327.

lunmaması durumunda mirasçılara payları oranında tekrar dağıtılır.⁸ Buna ise red ismi verilmiştir. Çalışmamızın konusunu miras hukuku açısından büyük önem arz eden tereke taksiminin bu son şekli oluşturmaktadır.

Klasik fıkıh eserlerinin yanı sıra miras konusunu ele alan yeni çalışmalar da da red meselesine yer verilmiş ve tartışılmıştır. Makalenin sınırını aşmak adına bu tür eserleri zikretmeyeceğiz. Müstakil olarak red meselesini ele alan çalışmalara gelince ulaşabildiklerimizi şöyle sıralayabiliriz: Nüsayr Hıdır Süleyman, “Ahkâmu reddi'l-mevâris fi'l-fıkhi'l-islâmî ve'l-kânûni'l-vad'î”, *Mecelletu Câmi'atu Tikrit li'l-Ulûmi'l-İnsâniyye*, sy. 5, (2009). Çalışmada red meselesine ana hatlarıyla değinildikten sonra bazı İslam ülkelerinin kanunlarında bulunan red uygulamasına ilişkin bilgilere yer verilmiştir. Ahmed b. Tâlib, “er-Redd fi'l-mîras”, *Mecelletü'l-Ahdasi'l-Kânuniyyeti't-Tûnisiyye*, sy. 6, (1992). Makalede Tunus'un miras hukukundaki red uygulamasının tahliline ağırlık verilmiştir.

Zikredilen çalışmalarda, red meselesi hakkındaki içtihatları kapsamlı bir şekilde değinilmediği gibi bunlara yönelik değerlendirmelere de yeterince yer verilmediğini düşünüyoruz. Bu sebeple makalemizde sözü edilen red meselesinin özüne odaklanıp ona ilişkin içtihat ve düşüncelere genişçe yer vererek irdelemeye çalışılacaktır. Buna bağlı olarak da red meselesinin Kur'an'da belirtilen hisse oranlarını aşan bir taksim olup olmadığı, İslam ülkelerinde beytûlmalin nizamının bozulması red meselesine etkisi, muasır âlimlerin meseleye yaklaşımları, İslam hukukunu esas alan Müslüman ülkelerin miras hukukunda meselenin ele alınışı, terekeden arta kalanın cumhurun aksine karı-kocaya verilebileceği görüşünün muteberliği gibi hususlar izaha kavuşturulmaya gayret edilecektir.

1. REDDİN MAHİYETİ VE ORTAYA ÇIKIŞI

Red kelimesi sözlükte geri çevirme, geri verme, vazgeçirme, gibi anlamlar için kullanılır.⁹ Terim olarak avlın zıddı biçiminde bilinen red,¹⁰ şu şekilde tanımlanabilir: Mevcut hisse sahiplerinin hisseleri, âyette belirtilen şekilde dağıtıldıktan sonra artan miktarın hak sahiplerine payları oranında tekrar da-

8 Cürçânî, *et-Ta'rifât*, 104, 150, 153; Abdüsselam Arı, *İslâm miras hukuku*, Pınar Yayınları, İstanbul 2018, 54-60.

9 Muhammed İbn Manzûr, *Lisânu'l-Arab*, (Beirut: Daru Sadr 1414/1993), 3: 172-174.

10 Muhammed el-Emîr el-Mâlikî, *Davü's-şumû' şerhu'l-mecmû' fi'l-fıkhi'l-mâlikî*, thk. Muhammed Mahmud, (Moritanya: Dâru Yusuf, 1426/2005), 4: 424.

ğıtılmasıdır. Tanımdan anlaşıldığı üzere reddin geçerliliği asabenin bulunması şartına bağlanmıştır. Asabenin bulunması durumunda red yapılmaz.

Gerek Hz. Peygamber döneminde gerekse ilk iki halife döneminde olsun miras ile ilgili vukuu bulan bazı uygulamalar red meselesine hamledilmiş olsa da başka anlamlara da yorumlanması mümkün olduğundan net bilgi mahiyetinde kabul edilmemektedir. Mesela; bir kadının Resûlüllah'a, "Ben sadaka olarak anneme bir cariye verdim. Annem vefat etti." diyerek ne yapması gerektiğini sorması üzerine Resûlüllah şu cevabı verdi: "Onun sevabını hak ettin ve miras olarak da tekrar senin oldu."¹¹ Kimileri Resûlüllah'ın bu tasarrufunu red olarak görmüş,¹² kimisi ise başka bir anlama tabi tutmuştur.¹³ Aynı şekilde Hz. Ömer, Yemâme savaşında şehit düşen Ebû Huzayfe'nin (ö. 11/633) azatlısı Sâlim'in (ö. 11/633) mirasının tamamını, tek varis olarak annesine verir. Bazı fakihler, Hz. Ömer'in bu uygulamasını red olarak değerlendirirken bazıları maslahat olarak görmüşlerdir.¹⁴ İlgili kaynaklarda red meselesini ilk ele alanın Hz. Osman ve Hz. Ali olduğu görülür.¹⁵

2. RED MESELESİNE İLİŞKİN İHTİLAFLAR

Red meselesine ilişkin -kabul ve ret açısından- iki farklı içtihat söz konusudur.

2.1. Reddi Kabul Etmeyenler

Red meselesine karşı çıkan fakihler, beytümali bir asabe olarak kabul gördüklerinden mirastan arta kalanın ona aktırılması gerektiğini düşünür.¹⁶ Onlara göre beytümalin muntazam olup olmaması hükmü değiştirmez.¹⁷ Zeyde b. Sâbit (ö. 665/44) ve diğer bazı sahâbeye isnad edilen bu görüş,

11 Müslim, "Siyâm", 157; Ali b. Ebî Yahya el-Menbicî, *el-Lübâb fi'l-cem'i beyne'l-kitab ve's-sünnet*, (Dımaşk: Dâru'l-Kalem, 1414/1994), 2: 799.

12 İbrahim İbn Nüceym, *el-Bahru'r-râik şerhu kenzi'd-dekâik*, (Beyrut: Dâru'l-Kitâbi'l-İslâmî, ts.), 8: 588.

13 Bedruddîn el-Aynî, *Umdetü'l-kârî şerhu sahihi'l-buhârî*, (Beyrut: Dâru İhyâti't-Turâsî'l-Arabî, ts.), 9: 85.

14 Ali b. Muhammed el-Mâverdî, *el-Hâvi'l-kebîr fi fikhil-imam eş-Şâfiî*, (Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1419/1999), 8: 77.

15 Muhammed b. Ahmed es-Serahsî, *el-Mebsût*, (Beyrut: Dâru'l-Ma'rife, Beyrut 1414/1993), 29: 192.

16 Muhammed b. Ahmed İbn 'Alîş, *Menhu'l-celîl şerhu muhtasari halil*, (Beyrut: Dâru'l-Fikr, 1409/1989), 9: 633.

17 Şırbînî, *Müğni'l-mühtaç*, 4: 12.

Evza'î (ö. 157/774), İmam Mâlik (ö. 179/795), İmam Şâfiî (ö. 204/819)¹⁸ ve Davud ez-Zâhirî (ö. 270/883)¹⁹ tarafından benimsenmiştir. Ancak Mâlikî ve Şâfiî mezheplerine mensup fakihlerin önemli bir kısmı bu görüşü tercih etmedikleri görülmektedir. İbn Rüşd (ö. 595/1199), arkadaşlarımızın büyük çoğu arta kalan mirasın pay sahiplerine dağıtılması gerektiğini düşündüklerini söyleyerek buna dikkat çekmiştir.²⁰ Nevevî (ö. 676/1277) de mezhepte asıl olan zikredilen görüş olmakla beraber müteahhirîn fakihler farklı bir fetva verdiklerini ifade ederek buna vurgu yapmıştır.²¹ Diğer taraftan her ne kadar Ahmed b. Hanbel mutlak olarak reddi kabul edenler arasında gösterilse de onun reddi kabul etmediğine dair bir görüşü de bulunmaktadır. Kelvezânî (ö. 510/1116) İmam Ahmed'in bu görüşünü şöyle aktarmaktadır: «İbn Mansur, İmam Hanbel'in <Varisi olmayan kimse, tüm malını vasiyet etmesin. Zira beytülmal onun asabesi olup malı ona aktarılır.> şeklindeki ifadesinden hareketle onun, arta kalan terekenin pay sahiplerine değil, beytümale devredilmesi gerektiği düşüncesinde olduğunu söyler.»²² Bu görüşü savunanlar söz konusu malın beytümale devredilmemesinin hangi sıfatla/sebeple olduğu konusunda ihtilaf etmişlerdir. Kimine göre bu mal veraset olarak beytümale devredilmektedir. Buna göre Müslümanlar İslâm usûbetiyle birbirlerine mirasçı olmaktadır. Kimisi ise arta kalan mirası yitik mal mesabesinde görerek maslahata binaen beytümale verilmesi gerektiğini savunur.²³ Nitekim kişinin yanlışlıkla adam öldürmeden ötürü yükümlü tutulduğu âkile diyetinin, asabesi olmaması veya ödeyemeyecek durumda olmaları halinde, diğer Müslümanlarca veya beytülmal tarafından karşılanması gerektiğine göre onun terekesinin de Müslümanların istifadesine sunulması için beytümale verilmesi gerekir.²⁴ Reddi kabul etmeyen fukahânın belli başlı gerekçeleri şöyle sıralanabilir:

18 Mâverdî, *el-Hâvi'l-kebir*, 8: 76.

19 Ali b. Ahmed İbn Hazm ez-Zâhirî, *el-Mahallâ bi'l-âsâr*, (Beyrut: Dâru'l-Fikr, ts.), 8: 348.

20 Muhammed b. Ahmed İbn Rüşd, *Bidâyetü'l-müçtehid ve nihâyetü'l-müktasid*, (Kahire: Dâru'l-Hadîs, 1425/2004), 4: 136.

21 Zekeriyâ b. Yahya en-Nevevî, *Minhâcü't-tâlibîn ve 'umdetü'l-müftîn*, thk. Muhammed Tâhir Şaban, b.y.: Dâru'l-Minhâc, 1426/2005), 180.

22 Mahfuz b. Ahmed el-Kelvezânî, *el-Hidâye alâ Mezhebi'l-imâm Ahmed*, (b.y.: Ğarrâs lî'n-Neşri ve't-Tavzi', 1425/2004), 619.

23 Muhammed b. Musa Ebü'l-Bekâ eş-Şâfiî, *en-Necmü'l-vehhâc fi şerhi'l-minhâc*, thk. Komisyon, (Cidde: Dâru'l-Minhâc, 1425/2004), 6: 118.

24 Şırbînî, *Müğni'l-mühtaç*, 4: 12.

a) Mirasçılarının payları kitap ve sünnet ile takdir edilmiştir. Reddin kabul edilmesi yüce şâri'in takdir ettiği paylara ekleme anlamındadır. Bu ise Allah'ın koyduğu sınırı aşmak olur ki; kesinlikle reddedilmesi gerekir. İmam Şâfiî, miras paylaşımında kitap, sünnet veya selef tarafından belirtilen payları esas aldığını vurguladıktan sonra bu gerekçeyi şöyle dile getirmektedir: "Allah'ın belirlemiş olduğu paylardan eksiltme yetkimiz bulunmadığı gibi ona eklememiz de söz konusu olamaz. Allah'ın koyduğu sınırı aşmamamız gerekir."²⁵

b) Bir diğer gerekçeleri ise şu akıl yürütmeden ibarettir: Pay sahiplerinin payları dağıtıldıktan sonra kalan mal, sahipsiz mal mesabesinde. Bu tür malların ise beytülmale devredilmesi esastır.²⁶

2.2. Reddi Kabul Edenler

Başta Hz. Ömer, Hz. Osman ve Hz. Ali olmak üzere pek çok sahâbe ve tâbiîn pay sahiplerinden fazla kalan terekenin, tekrar pay sahiplerine dağıtılması gerektiği görüşündedirler. Mezheplerden, Hanefî, Hanbelî ve Şia'nın yanı sıra Mâlikî ve Şâfiî mezheplerinin önemli bir kısmı bu görüşü benimsemişlerdir.²⁷ Bu görüşe göre söz konusu terekenin kalanı hisse sahiplerine verilir. Dolayısıyla ne beytülmale ne de zevî'l-erhâm'a/kan hısımlarına²⁸ terekeden bir pay verilir. Bu grup, reddin meşru olduğu hususunda hemfikir ise de onun bir takım detaylarında ihtilafa düşmüştür.

Hanefî mezhebinin genel görüşüne göre arta kalan miras, karı ve koca dışında diğer pay sahiplerine verilir. Zeyla'î (ö. 743/1342), konuya ilişkin mezhebinin genel görüşünü özetle şu şekilde aktarmaktadır: "Pay sahiplerinden arta kalan mirasın, asabenin bulunmaması durumunda, kar ve koca dışında yine onlara payları nispetinde dağıtılması gerekir. Onlara reddin yapılması caiz görülmemiştir. Bu, sahâbenin genelinin görüşüdür. Arkadaşlarımız da bu görüşü benimsemişlerdir."²⁹

25 Muhammed b. İdrîs eş-Şâfiî, *el-Ümm*, (Beyrut: Dâru'l-Ma'rife, 1410/1990), 4: 84-85; Abdulvehhâb b. Ali el-Mâlikî, *el-Me'ûne alâ mezhebi âlimi'l-medîne (el-imâm Mâlik b. Enes)*, (Mekke: el-Mektebetü't-Ticâriye, ts.), 1657.

26 Cürcânî, *Şerhu's-sirâciyye*, 129.

27 Serahsî, *el-Mebsût*, 29: 192; Abdullah b. Ahmed İbn Kudâme, *el-Muğnî*, (Riyad: Dâru Alemi'l-Kütüb, 1406, 1412, 1417/1986, 1992, 1997), 6: 295-296; Cürcânî, *Şerhu's-sirâciyye*, 129.

28 Hamza Aktan, "Zevî'l-erhâm", *DİA*, (Ankara: TDV Yay., 2013), 44: 307-308.

29 Osman b. Ali Zeylaî, *Tebyînü'l-hakâik şerhu kenzi'd-dekâik*, (Kahire el-Matba'atu'l-Emîriyye el-Kübrâ, 1313/1895), 6: 246-247.

Reddin kabul edilmesi bakımından Ahmed b. Hanbel'e (ö. 241/855) üç farklı görüş nispet edilmiştir: Birincisi, pay sahiplerinden arta kalanın karı-koca hariç tekrar diğer pay sahiplerine verilmesidir. İkincisi, İbn Mesud'un (ö. 32/652) öncülük ettiği şu görüştür: Mirasta arta kalan mal, karı-koca, öz kız ile beraber oğlun kızı, öz kız kardeşe birlikte baba bir kız kardeşi, anneyle birlikte çocukları hariç diğer pay sahiplerine verilir.³⁰ Nitekim red akrabalık bağı sebebiyle meşruiyet kazanmaktadır. Eşlerden birinin ölmesiyle evlilikten kaynaklanan akrabalık son bulduğundan kendilerine her hangi bir hak düşmez. Aynı şekilde mirasta yakınlık derecesi esas alındığına göre yukarıda zikrettiğimiz akraba gruplarına, onlardan daha yakın derecede başka akrabaların bulunması sebebiyle, reddin pay düşmez.³¹ Üçüncüsü, mirasta arta kalan, anne ile birlikte çocukları ve pay sahiplerinden her hangi birisiyle beraber dede dışında diğer pay sahiplerine dağıtılır.³² Bunlardan ilk görüş mezhepte en muteber görüş olup reddi kabul eden cumhurun görüşüdür. Aynı zamanda Ahmed b. Hanbel'e nispeti daha kuvvetli görünmektedir.

Mâlikî ve Şâfiî mezheplerine mensup fakihlerin önemli bir kısmı da imamlarının görüşlerinden farklı olarak mirastan arta kalanın tekrar pay sahiplerine verilmesi gerektiğini söylemişlerdir. Ancak onlar, bunu beytülmalin nizamının bozulmuş olmasına veya devlet sultanının zalim olmasına bağlamışlardır. Nevevî, Şâfiî fakihlerin konuya yaklaşımlarını özetle şu şekilde aktarmaktadır: "Paylardan arta kalan miras hakkında mezhepte iki vecih bulunmaktadır. Gazzâlî (ö. 505/1111) ve Şîrâzî'ye (ö. 476/1083) göre en sahih görüş, yöneticisi adil olmasa da bu mirasın, Müslümanların hakkı olduğundan beytülmale aktarılması gerekir. Diğer veçhe göre ise nizamının bozulması gibi bir nedenden dolayı beytülmale söz konusu malın teslim edilmesi uygun görülmediği takdirde, paylarda arta kalan mirasın ölenin akrabaları arasında paylaşılması icap eder. Mezhepte en sahih görüş bu ikinci görüştür. Ebu'l-Hasan b. Sürâka (ö. 416/1025) başta olmak üzere önemli pek çok sima bu görüşü tercih etmiştir."³³

Esasen hicri üçüncü asırdan itibaren beytülmalin asıl amacı dışında kullanılıp, nizamının bozulmaya başlamasıyla beraber hemen hemen tüm fakihler mirastan arta kalan malın beytülmale devredilmesine karşı çıkmaya

30 Serahsî, *el-Mebsût*, 29: 192-193.

31 Muhammed Muhyeddîn, *Ahkâmü'l-Mirâs fi's-Şerî'ati'l-İslâmiyye alâ'l-mezâhibi'l-erba'a*, (Mısır: İsa'l-Bâbi'l-Halebî, 1362/1943), 165-166.

32 İbn Kudâme, *el-Muğnî*, 6: 296.

33 Yahya b. Şeref en-Nevevî, *Ravdatü't-tâlibîn ve umdetü'l-müftîn*, thk. Zuhayr eş-Şâvîş, (Beyrut: el-Mektebü'l-İslâmî, 1412/1991), 6: 6.

başladığını ve bu konuda aralarında ittifak oluştuğunu söyleyebiliriz. Kadı Abdulvahhab'ın (ö. 422/1031) şu ifadeleri bunu açıkça ortaya koymaktadır: "Beytülmalin düzeninin bozulmasından dolayı arta kalan miras, pay sahiplerine veya zevi'l-erhâm'a verilir. Hicri ikinci asırdan sonra mezhebin önde gelenleri bunda ittifak ettiler."³⁴ Aynı şekilde İbn Yunus'un (ö. 451/1059) şu ifadesi de buna vurgu yapmaktadır: "Şayet İmam Mâlik ve arkadaşları zamanımızda yaşasaydı onlar da sözü edilen malın, beytülmale değil, tekrar pay sahiplerine veya zevi'l-erhâm'a verileceğine hükmederlerdi."³⁵

Şîa mezhebi de reddin hisse sahiplerine yapılması gerektiğini savunmuştur. Ancak reddin meşruiyetinin temel şartı olan asabenin bulunmaması hususunda ihtilaf etmişlerdir. Zeydî mezhebine bağlı fakihler, Hz. Ali'nin reddin meşruiyetine ilişkin ifade ve uygulamalarına atf yaparak asabenin bulunmaması durumunda mirastan arta kalanın pay sahiplerine dağıtılması gerektiğine hükmetmişlerdir. Onlara göre ölen ile mirasçuları arasında akrabalık ve İslam bağları bulunmasına karşın onun beytülmal ile arasındaki ilişki İslam bağından ibarettir. Dolayısıyla akrabaları mirası almaya daha hak sahibidirler.³⁶ İmâmiyye mezhebi ise arta kalan mirasın pay sahiplerine verilmesi gerektiği hususunda Zeydî mezhebi ve cumhur ile aynı görüşü paylaşmakla beraber asabenin bulunmaması kaydı konusunda onlardan farklı düşünmüştür. Onlar asabe hısımlığını veraset sebeplerinden saymadıklarından bu mertebedeki hısımlar bulunsun veya bulunmasın her hâlükârda pay sahiplerine reddin yapılması gerektiğine hükmetmişlerdir.³⁷

Hz. Osman'ın öncülük ettiği diğer bir görüş, hisse sahiplerinden arta kalan mirasın, karı ve koca dâhil tüm farz sahiplerine red edilmesi gerektiği şeklindedir. Tabiînden Câbir b. Yezîd'in (ö. 128/746) de bu görüşü benimsediği nakledilmektedir. Bunlara göre avl işlemiyle onların hisselerinde azaltma kabul edildiğine göre red işleminde de hisselerinde artma olmasında bir mani olmamalıdır.³⁸ İbn Nüceym (ö. 970/1563), Abdulvâhid eş-Şehîd de, (ö.

34 Muhammed b. Ahmed b. Arafe ed-Desûkî, *Hâşiyetü'd-desûkî alâ şerhi'l-kebîr*, (b.y.: Dâru'l-Fikr, ts.), 4: 468.

35 Muhammed b. 'Alîş, *Menhu'l-celil*, 9: 632-633.

36 Zeyd b. Ali, *Müsned*, (Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, ts.), 330.

37 Fadl b. el-Hasan et-Tabersî, *el-Mü'tef mine'l-muhtelefbeyne eimmeti's-selef*, (Kum: Matba'atu Seyyidi'ş-Şühadâ, 1410/1990), 2: 29; Şerîf el-Murtadâ, *el-İntisâr*, Kum: Müessesetü'n-Neşri'l-İslâmi, 1415/1994), 568-569; Salih b. Mehdî el-Mekbilî, *el-Menâr fi'l-muhtâr min cevâhiri'l-bahri'z-zehhâr*, (Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 1408/1988), 1: 447.

38 Serahsî, *el-Mebûsât*, 29: 192; Cürçânî, *Şerhu's-sirâciyye*, 129; Muhammed Emin İbn Abidîn, *Reddül-muhtâr alâ dürrü'l-muhtâr*, (Riyad: Dâru Âlemi'l-Kütüb, 1423/2003), 6: 788.

555/1160) “Karı ve kocanın paylarından arta kalan mirasın, beytülmale değil, tekrar kendilerine verilmesinin daha doğru olacağını; çünkü nesep açısından onlar ölüye daha yakın olduklarını” söyleyerek bu görüşü tercih ettiğine dikkat çekmiştir.³⁹ Bu görüşü Hz. Ali ve Abdullah b. Mesud’a isnad edenler de olmuştur.⁴⁰ Aynı zamanda bu görüş, İbn Teymiyye’nin (ö. 728/1328) de içinde bulunduğu bir gruba nispet edilmiştir.⁴¹

Reddi savunanların gerekçeleri şunlardır:

a) Reddi meşru gören mezhepler ilk olarak şu âyeti delil göstermektedirler: “Allah’ın kitabına göre akrabalar birbirlerine varis olmaya daha evladır.” (el-Enfâl, 8/75). Görüldüğü üzere âyette mirasta en önemli neden akrabalık bağı olduğu açıkça ifade edilmektedir. Hal böyle olunca da pay sahipleri, derece bakımından ölüye daha yakın oldukları için mirasta arta kalan malı almaya daha hak sahibi olmaları gerekir.⁴²

b) Sa’d b. Ebî Vakkâs (ö. 55/675) anlatıyor: “Hastalığım ağırlaşınca Resûlullah beni ziyarete geldi. Ona, ‘Gördüğün üzere sağlık dürümüm kötüye gidiyor. Ben varlıklı biriyim ve bana mirasçı olabilecek tek bir kızım var. Malımın üçte ikisini sadaka verebilir miyim? diye sordum. O, ‘Hayır’ vermesin diye cevap verdi. ‘yarısını versem’ dedim. Yine ‘hayır’ dedi. ‘Üçte birini versem’ dedim. Bu sefer ‘esasen üçten biri de fazladır. Senin varislerini zengin olarak bırakman, başkasına muhtaç halde bırakmandan daha hayırlıdır. buyurdu.”⁴³ Malum olduğu üzere kızın tek başına mirasçı olması durumunda terekenin yarısını alır. Şayet yarıdan fazlasını red olarak hak etmemiş olsaydı Resûlullah, Ebî Vakkâs’ın malının yarısını sadaka vermesine izin vermesi gerekirdi.⁴⁴

c) Diğer bir gerekçe ise Amr b. Şuayb’in (ö. 112/730) dedesinden rivayet ettiği Resûlullah’ın şu uygulamasıdır: “O, mülâne yoluyla, babası tarafından nesebi reddedilen mülâne kıza, annesinin tüm mirasını vermiştir.” Bunun ise ancak red yöntemiyle mümkün olabilecek bir uygulama olduğu açıktır.⁴⁵

39 İbn Nüceym, *el-Bahru’r-râik*, 8: 569.

40 Serahsî, *el-Mebsût*, 29: 192; Haberî, *Kitâbu’t-telhis*, 1: 174.

41 Ahmed b. Abdulhalim İbn Teymiyye, *el-Fetâve’l-kubrâ*, (b.y.: Dâru’l-Kütübî’l-İlmiyye, 1408/1997), 5: 446; Lâhim, *el-Ferâid*, 126.

42 Zeylaî, *Tebyîmü’l-hakâik*, 6: 247; Arı, *İslâm miras hukuku*, s. 66-67.

43 Buhârî, “Cenâiz”, 33.

44 Serahsî, *el-Mebsût*, 29: 191-195; Cum’e Muhammed Berrâc, *Ahkâmü’l-mîrâs fi’ş-şerî’ati’l-islâmiyye*, (Amman: Dâru’l-Fikr li’n-Neşri ve’t-Tavzî’, 1401/1981), 584.

45 Murtadâ, *el-İntisâr*, 570.

Konuya ilişkin temas edilmesi gereken diğer bir husus, reddin karı ve kocaya yapılmamasıdır. Reddi meşru gören cumhur, bu konuda hemfikirdir. Karı ve kocanın red taksiminden hariç tutulmasının gerekçesini şöyle izah ederler: “Allah’ın kitabına göre yakın akrabalar birbirlerine mirasçı olmaya daha evladır.” (el-Enfâl, 8/75) mealindeki âyette belirtildiği gibi rahim/kan hısımları birbirlerine varis olmaya daha önceliklidir. Karı ve koca ise birbirlerinin kan hısımları sayılmamaktadır. Aralarındaki mirasçılık sebebi evlilik ilişkisidir.⁴⁶ Mirasta reddin nedeni naslarla belirlenen payların dağıtılmasından sonra hısımlık bağının devam etmesidir. Evlilik bağından ileri gelen hısımlık ise eşlerden birinin vefat etmesiyle son bulmaktadır.⁴⁷ Dolayısıyla da karı ve koca dışında asabe ve pay sahiplerinden kimsenin bulunmaması durumunda söz konusu mirasın karı ve kocaya değil, beytümale aktarılması gerekmektedir.⁴⁸

Çok sayıda fakih, bu konuda ittifak olduğunu; ne sahâbeden ne de sonrakilerden buna muhalif herhangi bir görüşün bilindiğini iddia etmişlerdir.⁴⁹ Hatta aksi görüşün Hz. Osman’a nispetini doğru bulmazlar. Mevsilî (ö. 683/1284) bunu şöyle anlatmaktadır: Ravi, sözü edilen görüşü Hz. Osman’a nispet etmesinde yanılmıştır. Ondan sadece kocaya red yaptığına dair rivayet doğrulanmıştır. Bu da, bahse konu kocanın ölen kadının amcasının oğlu olduğundan kalan tereke kendisine asabe olarak verildiği şeklinde yorumlanmıştır. Kariya reddin yapıldığına dair hiç kimsenden herhangi bir bilgi nakledilmiş değildir.⁵⁰ İbn Abdilber de Hz. Osman’dan nakledilen rivayetin sahih olduğunu belirtmekle beraber, kendisine red yaptığı kocanın ölen kadının asabesi olma ihtimalinin olduğunu söyleyerek, sözü edilen görüşün ona nispetini isabetli bulmamıştır.⁵¹ Benzer yorumları İbn Kudâme, Makdisî (ö. 682/1283), Zerkeşî (ö. 772/1370) ve daha pek çok fakihte de görmek mümkündür.⁵²

46 Serahsî, *el-Mebsût*, 29: 194.

47 Muhammed Emin b. Ömer İbn Âbidîn, *Reddu’l-muhtâr ala dürri’l-muhtâr*, (Beirut: Dâru’l-Fikr, 1412/1992), 6 : 764.

48 Muhammed b. Ebî Bekir er-Râzî, *Tuhfetü’l-mülûk (fi fikhî’l-imam ebî hanîfe en-nu’mân)*, (Beirut: Dâru’l-Beşâiri’l-İslâmiyye, 1417/1996), 266.

49 Mâverdî, *el-Hâvi’l-kebîr*, 8: 77; Yusuf b. Abdullah İbn Abdilber, *el-İstizkâr*, (Beirut: Dâru’l-Kütübi’l-İlmiyye, 1421/2000), 5: 366-367; İbn Kudâme, *el-Muğnî*, 6: 296.

50 Abdullah b. Mahmud el-Mevsilî, *el-İhtiyâr li ta’lîlî’l-muhtâr*, (Beirut: Dâru’l-Kütübi’l-İlmiyye, 1356/1937), 5: 99.

51 İbn Abdilber, *el-İstizkâr*, 5: 367.

52 İbn Kudâme, *el-Muğnî*, 6: 296; Abdurrahman b. Muhammed el-Makdisî, *eş-Şerhu’l-kebîr alâ metni’l-muknî’*, (b.y.: Dâru’l-Kitâbi’l-Arabî, ts.), 7: 76; Muhammed b. Abdullah ez-Zerkeşî, *Şerhu’z-Zerkeşî alâ muhtasari’l-harkî*, (b.y.: Dâru’l-Abîkân, 1413/1993), 4: 445; Ali

2.3. Muasır Âlimlerin Konuya Yaklaşımları

Miras hukuku alanında söz sahibi olan muasır âlimler, reddin beytül-male değil, hisse sahiplerine yapılması gerektiğine hükmederek cumhurun görüşünü benimsemişlerdir.⁵³ Mısır müftüsü Nasr Ferîd, delillerinin daha güçlü ve açık olduğundan cumhurun görüşünün tercih edilmesi gerektiğine vurgu yapmıştır.⁵⁴ Muhammed b. İbrahim Âlü'ş-Şeyh, İbn Sa'dî (ö. 1376/1956), Ebû Zehre (ö. 1394/1974), İbn 'Usaymîn (ö. 1420/2001), İbn Bâz (ö. 1427/2006) ve diğer birçok muasır âlim bu görüşü tercihe şayan bulmuşlardır.⁵⁵ Muasır âlimler, reddin karı ve kocaya yapılması hususunda ise cumhurla aynı görüşte değiller. Onlar reddin karı ve kocaya yapılması gerektiğini düşünmektedirler. Ancak muasır âlimler, bu konuda hemfikir olmayıp, ihtilaf halindedirler. Çoğunluğu teşkil eden kısım, reddin karı ve kocaya yapılmasını asabe, hisse sahipleri ve zevi'l-erhâm'ın bulunmamasına bağlamışlardır. Bunların her hangi birisinin bulunması durumunda onlara red yapılmaz.⁵⁶ Kanunların yapımında İslam hukukunu esas alan yönetimlerin genelinde de bu görüşü benimsediği ve ülkelerinde bunu uyguladığı görülmektedir. Örnek olarak Kuveyt'in miras hukukunda red ile ilgili şu ifadeleri göstermemiz mümkündür: "Kanun, reddin pay sahiplerine yapılmasının meşru olduğu konusunda Hz. Ali'nin; karı ve kocaya reddin yapılmasında ise Hz. Osman'ın görüşünü esas almıştır. Fakat karı ve kocaya reddin yapılması zevi'l-erhâm'ın bulunmamasına bağlıdır. Bu da maslahat olarak görülmüştür. Buna göre pay sahiplerinden, neseb asabelerinden ve zevi'l-erhâm'dan kimsenin bulunmaması halinde terekenin tamamı hisse ve red olarak onlara verilir. Çünkü karı ve koca arasındaki ilişki, onların birbirinin mallarını almaya, diğer müstahaklardan (beytülmal) daha öncelikli kılmaktadır."⁵⁷ Mısır, Suud, Katar, Tunus ve diğer İslam ülkelerin pek çoğunun miras hukukunda benzer ifadeleri bulmak mümkündür.⁵⁸ Ancak

b. Nâşib eş-Şerâhîlî, *Sene'l-berki'l-'ârid fi şerhi'n-nûri'l-fâid*, nşr. (<https://www.alkutubcafe.com/book/3DMuZy.html>), erişim: 27.1.2019, 3: 324-326.

53 Lâhim, *el-Ferâid*, 127

54 Nasr ferîd, *fıkhü'l-mevâris ve'l-vesiyye fi'ş-şer'i'ati'l-islâmiyye*, 196.

55 Numan b. Abdülkerim el-Vetr, *el-Muğni fi İlmi'l-Ferâid*, (https://alwatar.al3ilm.com/up/sites/46/almoghni_fi_alfrayd.pdf, 21.03.2018). s. 529.

56 Muhammed Ebû Zehre, *Ahkâmü't-terikât ve'l-mevâris*, Dâru'l-Fikri'l-Arabî, Kahire ts., s. Vehbe b. Mustafa Zuhaylî, *el-Fikhü'l-İslâmî ve Edilletühu*. (Dımaşk: Dâru'l-Fikr, ts.), 10: 7827.

57 Komisyon, *Kânûnü'l-ahvâli'ş-hahsiyye*, Vizâratü'l-'Adl, Kuveyt 2011, 265.

58 Nüsayr Hıdır Süleyman, "*Ahkâmu reddi'l-mevâris fi'l-fikhi'l-islâmî ve'l-kânûni'l-vad'i*", Mecelletu Câmî'atu tikrit li'l-Ulûmi'l-İnsâniyye, say. 5, (2009), 12-12.

söz konusu kanunlarda reddin karı ve kocaya yapılmasında Hz. Osman'ın görüşü esas alındığı şeklindeki geçen ifade doğru bulunmamaktadır. Nitekim Hz. Osman'a göre karı ve koca red meselesinde hisse sahipleri ile aynı statüye sahiptir. Bunu hak etmelerinde zevi'l-erhâm veya diğer pay sahiplerinin bulunmamasına bağlı bir durum söz konusu değildir.

Diğer bir kısım muasır âlim ise karı ve kocayı diğer pay sahipleri ile eşit tutarak Hz. Osman'ın görüşünü esas almış ve onlara da reddin yapılması gerektiğini söylemişlerdir. Mustefa ez-Zalemî bunu şu şekilde gerekçelendirerek açıklamıştır: Cumhuriyetin görüşü reddin karı ve kocaya yapılmayacağı üzerinde karar kılmıştır. Fakat şeri'at ve adaletin ruhuna uygun düşen, reddin karı ve koca dâhil tüm hisse sahiplerine yapılmasıdır. Çünkü her ikisinin de terekenin oluşturulmasında katkıları inkâr edilmez bir gerçektir. Hal böyle olunca da bir terekenin meydan gelmesinde katkısı bulunan birisinin ondan mahrum bırakılması adaletin ruhuna aykırıdır.⁵⁹

Değerlendirme: Zikrettiğimiz görüşlerin her birinin gerekçeleri bulunmakla beraber reddi meşru gören cumhuriyetin görüşü daha isabetli görünmektedir. Nitekim gerek dört Sünni mezhepten gerekse diğer mezheplerden olsun bilhassa hicri üçüncü asırdan itibaren hemen her fakih bu görüşü benimsemiştir. Fukahâ sahâbenin büyük çoğunun bu görüşü tercih etmeleri de bunu destekler mahiyettedir.⁶⁰ Bununla birlikte mirasa hak kazanılması akrabalık, evlilik ve velâ bağlarıyla gerçekleşmektedir. Beytülmal ise bunlardan değildir. Dolayısıyla ashâbu'l-ferâiz, beytülmal vasıtasıyla arta kalan mirastan faydalanması amaçlanan diğer Müslümanlardan daha öncelikli olmalıdır. Zira Müslüman ölü ile beytülmal arasındaki ilişki İslamiyet bağından ibaret tek sebep iken, onunla akrabaları arasındaki ilişki, İslamiyet ve akrabalık bağları olmak üzere iki sebepten oluşmaktadır. Zaten prensip olarak mirasta iki kanaldan ölüye ulaşan akrabanın tek kanalla ulaşandan daha öncelikli olması da bunu açıkça göstermektedir. Örneğin; anne baba bir kardeşin, anne veya baba bir kardeşten daha öncelikli olması her kesin kabul ettiği bir durumdur.⁶¹ Bilhassa beytülmalın, amacı dışında kullanılıp düzeninin bozulması dikkate alındığında bu görüşün haklılığı daha iyi anlaşılır olacaktır. Nitekim arta kalan mirasın beytülmale devredilmesinin amacı, ölen ile arasında İslam bağı bulunduğu düşünülen diğer Müslüman-

59 Mustafa İbrahim ez-Zalemî, *Ahkâmü'l-mîrâs ve'l-vesiyye ve hakki'l-intikâli fi'l-fikhi'l-islâmî el-mukârin ve'l-kânûn*, Neşru İhsânin li'n-Neşri Ve'tevzi', Tahran 1435/2014, s. 135.

60 Zeylaî, *Tebyînü'l-hakâik*, 6: 247.

61 Şerâhîlî, *Sene'l-berki'l-ârid*, 3: 322-323.

ların istifadesine sunulmasıdır. Beytülmalin muntazam olmadığı takdirde bu amacın tam anlamıyla yerine gelmesi mümkün değildir. Bu yüzden söz konusu mirasın tekrar pay sahiplerine dağıtılması, beytülmale devredilmesinden daha isabetli olacağı muhakkaktır.

Reddi meşru görmeyenlerin gerekçelerine gelince; ilk olarak İmam Şâfiî tarafından dile getirildiği bilinen; red işlemi, şâri' tarafından takdir edilmiş hisseler üzerinde bir ilaveden ibarettir ki; bu da Allah'ın hududunu aşmaktır şeklindeki gerekçeye şu şekilde cevap verilmiştir: Arta kalan mirasın pay sahiplerine verilmesi, naslarla mukadder paylara ekleme değil, aksine hak edenlere verilen bir paydan ibarettir. Zira mirasçılardan paylarını belirten âyetler, mirasın tüm hallerini kapsayacak nitelikte genel değildir. Bilakis terekenin tüm paylara tam bölünmesi ya da arata kalana müstahak bir asabenin bulunması gibi durumlara hastr. Mirastan arta kalana müstahak asabenin bulunmaması durumu için ise "*Aralarında akrabalık bağı bulunanlar birbirlerine daha yakındır.*" (el-Enfâl, 8/75) mealindeki âyet inmiş ve red işlemi buna istinaden uygulanmıştır. Daha açık bir ifadeyle Yüce Allah pay sahiplerine payları ferâiz âyetleriyle, paylardan arta kalanı ise yukarıdaki âyette belirtilen rahim/kan akrabalık bağı ile vermiştir.⁶² Arta kalan miras sahipsiz mal mesabesinde olup beytülmale teslim edilmesi gerekir şeklindeki akli gerekçelerine ise şu şekilde cevap verilebilir: Ölüye beytülmalden çok daha yakın olan ashâbu'l-ferâiz'in bulunması, bu tür mirasın sahipsiz mal gibi görmenin doğru olmadığını göstermektedir. Öte taraftan başta akile diyeti olmak üzere akrabaların birbirine yardımcı ve destek olma açısından diğer Müslümanlara göre daha fazla yükümlü tutulduğuna ve "Külfet nimete ve nimet külfete göredir." küllî kaidesi gereğince de birbirinden yararlanma bakımından da başkalarından daha öncelikli olmaları gerekir.

Cumhurun, belirlenmiş paylardan arta kalan mirasın, asabenin bulunmaması nedeniyle yine pay sahipleri arasında bölüştürülmesi gerektiği şeklindeki görüşü daha isabetli bulunmakla beraber onların, karı ve kocayı bu bölüştürmenin dışında tutması tasvip edilmemektedir. Nitekim mirasta en önemli unsur şüphesiz ki kan bağıdır. Bu bağ ise evlilikten meydana gelmektedir. Dolayısıyla karı ve koca arasında kan bağı bulunmasa da bu bağın oluşmasına sebebiyet verdiklerinden önemsenmelidir. Buna göre karı ve koca da diğer pay sahipleri gibi payları oranında arta kalan mirastan almaları; tek başına kalmaları halinde de terekenin tamamını almaları daha doğru olmalıdır. Diğer taraf-

62 Ahmed b. Muhammed el-Kudûrî, *et-Tecrîd*, (Kahire: Dâru's-Selâm, 1427/2006), 8: 3930; Serahsî, *el-Mebsût*, 29: 144; Muhyeddîn, *Ahkâmü'l-mîrâs*, 169.

tan avl meselesinde kendi paylarından azaltma söz konusu olduğuna göre red meselesinde de paylarında çoğaltma olmasında bir sakınca olmaması gerekir. Esasen reddi savunanların öncülerinden olan Hanefî mezhebinin muteahhir fakihlerin bir kısmının, beytülmalin düzeninin bozulmasını gerekçe göstererek karı ve koca dışında akrabalardan kimsenin bulunmaması durumunda, arta kalan mirasın beytülmale değil, onlara verilmesi gerektiğine hükmetmesi bunu destekler mahiyettedir.⁶³ Bunun yanı sıra İbn Âbidîn (ö. 1252/1836), "Gazzâlî'nin *el-Mustasfâ*'da, günümüzde fetva, beytülmalin yok hükmünde olması nedeniyle karı ve kocaya reddin yapılması gerektiği yönündedir."⁶⁴ diyerek bu görüşü Gazzâlî'ye nispet etmiştir. Ayrıca karı ve kocaya reddin yapılmasını kabul etmeyenler tarafında ileri sürülen "*Allah'ın kitabına göre yakın akrabalar birbirlerine mirasçı olmaya daha evladır.*" (el-Enfâl, 8/75) mealindeki âyet, belirli paylardan arta kalan terekenin kan hısımlarına iade edilmesini ifade etse de reddin, bunların dışında yapılmayacağına dair sınırlama da getirmiş değildir. Daha açık bir ifadeyle âyet, kan hısımların arta kalan mirasın reddi konusunda daha öncelikli olduğuna delalet etmekten ibarettir. Bu ise karı ve kocanın bu mirastan mahrum bırakılması gerektiği anlamına gelmez.⁶⁵ Cumhuriyet görüşünü savunan bir kısım fukahâ, reddin onlara yapılmasının caiz olmadığı konusunda icmâ olduğunu⁶⁶ ve aksi görüşün Hz. Osman'a isnadının doğru olmadığını ve dolayısıyla da bunun icmâya hâlel getirmeyeceğini iddia etmişler ise de⁶⁷ bu iddialarını kanıtlayacak yeterlikte deliller sunduklarının kanaatinde değiliz. Bunun yanı sıra pek çok fakihin öteden beri sözü edilen görüşü Hz. Osman'a nispet etmeleri bu iddiayı çürütmektedir.⁶⁸

3. REDDİN YÖNTEM VE ÇEŞİTLERİ

Red işlemi şu iki yöntemle yapılmaktadır: Birincisi, ashâbu'l-ferâiz'in payları verildikten sonra, kalan malın tekrar onlara, kendi payları oranında dağıtılmasıdır. Buna göre taksim iki defa yapılmaktadır. İkincisi ise red ile

63 Mahmud b. Ahmed el-'Aynî, *Minhatü's-sülûk fî şerhi tühfeti'l-mülûk*, thk. Abdurrazak el-Kebîsî, (Katar: Vizâratü'l-Evkâf, 1428/2007), 463.

64 İbn Âbidîn, *Reddül-muhtâr*, 6: 788.

65 Hamd b. Abdullah el-Hamd, *Şerhu zâdi'l-müstakni'*, (nşr.: el-Mektebetu'ş-Şamile), 19: 29.

66 İbn Abdilber, *el-İstizkâr*, 5: 366-367.

67 Abdullah b. İbrahim el-Haberî, *Kitâbu't-telhîs fî ilmi'l-ferâid*, (Medine: Mektebetu'l-Ulûm ve'l-Hikem, ts.), 1 174; Abdulgani b. Yasin el-Lebedî en-Nâblusî, *Hâşiyetü'l-lebedî alâ neyli'l-meârib*, thk. Muhammed Süleyman el-Eşkar, (Beirut Dâru'l-Beşâiri'l-İslâmiyye, 1419/1999), 2: 278.

68 Mevsilî, *el-İhtiyâr*, 5: 99.

birlikte her pay sahibinin payı belirlenip tek seferde dağıtılmasıdır ki; bu daha sahih görülmüştür. Bir örnekle izah etmemiz gerekirse; anne ve kız birlikte mirasçı olmaları durumunda, ilk metoda göre annenin payı altıda bir (1/6), kızınki ise terekenin yarısı (1/2) olup meselenin mahreci altı olur. Anne altıdan biri, kız kardeş ise altıdan dördü aldıktan sonra geride kalan iki pay tekrar onlara payları nispetinde verilir. İkinci yöntemeye göre ise altıda bir ile altının yarısı olan payların toplamı ortak payda kabul edilerek meselenin mahreci dört olarak kabul edilir ve anneye dörtte bir, kıza ise dörtte üç verilir.⁶⁹

Cumhura göre belirlenmiş paylardan arta kalan mirasın tekrar pay sahiplerine dağıtılması, karı ve kocanın mirasçılar arasında bulunup bulunmamasına bağlı olarak iki şekilde olabilmektedir.

3.1. Karı ve Kocanın Hissedarlar Arasında Bulunmaması

Eşlerin varisler arasında bulunmaması durumu iki kısma ayrılır. Birincisi, ashâbu'l-ferâiz'in tek cinsten/gruptan olmasıdır. Bu da iki şekilde meydana gelmektedir.

a) Kendisine red yapılanın tek bir kişi olmasıdır ki; bu durumda sözü edilen kişi, farz (belirli pay) ile red yoluyla tüm terekeyi almaktadır. Annenin, baba bir kız kardeşin veya anne bir kızın ya da erkek kardeşin tek başına mirasçı olması buna örnek gösterilebilir.

b) Kendilerine red yapılan mirasçıların tek gruptan olmakla beraber birden fazla kişi olmasıdır. Bu durumda tereke eşit olarak aralarında bölüştürülür. Mesela; iki kızın, iki kız kardeşin veya iki ninenin mirasçı olması halinde terekenin tamamı, hisse ve red olarak eşit şekilde aralarında taksim edilir.⁷⁰

İkincisi, kendilerine red yapılan mirasçıların iki veya üç gruptan olup, beraberlerinde karı ve kocanın bulunmamasıdır. Bu durumda meselenin mahreci/paydası, mirasçıların farz/belirli paylarına göre değil, farz ve red olarak aldıkları payların toplamına göre tespit edilir. Buna göre kimi durumlarda meselenin paydası iki olarak hesaplanır. Örneğin; bir nine ile beraber anne bir kız kardeş mirasçı olursa her birine altıda bir (1/6) düşmektedir. Burada ortak payda, miras usulüne göre altı olması gerekirken, her biri altıda bir mukadder payını aldıktan sonra kalan dört payı da red yoluyla eşit olarak aldıkları için meselenin mahreci⁷¹ iki olarak hesaplanır ve tereke

69 Serahsî, *el-Mebsût*, 29: 143.

70 Cürçânî, *Şerhu's-sirâciyye*, 131; 'Aynî, *Minhatü's-sülûk*, 461; Muhyeddîn, *Ahkâmü'l-mîrâs*, 171.

71 Buna mehâricü'l-fürûd denilir. Yani belirli payların ortak paydasıdır. Şîrbînî, *Müğni'l-muhtâç*, 4: 15-18.

onlar arasında yarı yarıya (1/2) bölüştürülür.⁷² Bu taksim tabloda şu şekilde gösterilebilir:

Tablo-1.

Pay sahipleri	Belirli paylar	Asıl mahreç (6)	Red (2)
Nine	1/6	1	1
Anne bir kız kardeş	1/6	1	1

Kimi durumda meselenin paydası üç olarak belirlenir. Ölenin annesi ile beraber anne bir iki kız kardeşin mirasçı olması gibi; burada mukadder paylara göre annenin payı altıda bir (1/6), anne bir kız kardeşlerinki ise üçte bir (1/3) olduğuna göre meselenin mahreci, altı olması lazım gelir. Ancak sözü geçen mirasçılar mukadder paylardan arta kalan diğer payları da red yoluyla hak etikleri için meselenin paydası altı yerine, üç olarak belirlenir ve anneye üçte bir, kız kardeşlere ise üçte iki verilir.⁷³ Bunu şu tabloyla açıklayabiliriz:

Tablo-2.

Pay sahipleri	Belirli paylar	Asıl mahreç (6)	Red (3)
Anne	1/6	1	1
Anne bir iki kız kardeş	1/3	2	2

Kimi durumda meselenin paydası dört olarak belirlenir. Mesela; ölenin kızı ile annesinin mirasçı olması halinde annenin payı altıda bir (1/6), kızınki ise terekenin yarısıdır (1/2). Buna göre meselenin mahreci altı olması gerekirken; altı paydan kalan diğer iki payı da red yöntemiyle alacaklarından meselenin paydası dört olur. Anneye dördte bir (1/4), ölenin kızına ise dördte üç 3/4 verilir.⁷⁴ Tabloda şu şekilde gösterilir:

Tablo-3.

Pay sahipleri	Belirli paylar	Asıl mahreç (6)	Red (4)
Kız	1/2	3	3
Anne	1/6	1	1

72 Abdullah b. Ahmed İbn Kudâme, *el-Kâfi fi fıkhî'l-imâm ahmed*, (b.y.: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1414/1994), 2: 304; 'Aynî, *Mînhâtü's-sülûk*, 461.

73 Cürçânî, *Şerhu's-sirâciyye*, 132; Muhammed Berrâc, *Ahkâmü'l-mîrâs*, 590.

74 Cürçânî, *Şerhu's-sirâciyye*, 32.

Diğer bazı durumlarda ise meselenin mahreci beş olarak tespit edilir. Ölenin iki kızıyla beraber annesinin mirasçı olması gibi; bu durumda anneye altıda bir ($1/6$), kızlara ise üçte iki ($2/3$) pay olarak düşer. Bu paylaşmaya göre meselenin paydası altı olması lazım gelir. Fakat arta kalan diğer payı da red yoluyla aldıkları için meselenin paydası beş olarak hesaplanır ve bundan dört pay kızlara, bir tanesi ise anneye verilir.⁷⁵ Tabloda şöyle gösterebiliriz:

Tablo-4.

Pay sahipleri	Belirli paylar	Asıl mahreç (6)	Red (5)
Anne	$1/6$	1	1
Ölenin iki kızı	$2/3$	4	4

Zikrettiğimiz örneklerde mirasçıların hisseleri kesirsiz/kalansız olarak paylaştırılabilmektedir. Ancak bunun dışında red meselelerinden payların mirasçılara kesirli olarak bölüştürüldüğü örnekler de bulunmaktadır. Bu tür örneklerde ise meselenin tashîhi/düzeltilmesi⁷⁶ yapıldıktan sonra taksime gidilir. Şu örnekle bunu izah etmemiz mümkündür: Ölenin kızı ile birlikte üç tane oğlunun kızı mirasçı olursa kızın payı terekenin yansı ($1/2$), oğlunun kızlarının payı ise altıda birdir ($1/6$). Meselenin mahreci altı olur. Altının yarısını kız, altıda birini oğlunun kızları pay olarak alır, fazla kalan diğer iki pay da red yoluyla onlara dağıtılır. Hal böyle olunca meselenin mahreci direkt olarak dört yapılarak üç payını ölenin kızı, kalan diğer payını da oğlunun kızları alırlar. Ancak oğlunun kızlarının paylarının taksimi tam olarak yapılamadığından önce konunun tashîhinin yapılması gerekir. Şöyle ki; meselenin mahreci dört olarak düşündüğümüzde kesirli grup ile meselenin paydası arasında tebâyün⁷⁷ meydana gelmektedir. Bu durumda kural gereğince kesirli grubun sayısı (3) ile meselenin mahreci (4) çarpılır; elde edilen sayı meselenin düzeltilmiş hali olur.⁷⁸ Bunu şu tabloyla açıklayabiliriz:

75 Mevsilî, *el-İhtiyâr*, 5: 99-100.

76 Tashîh terekenin tüm mirasçılara sahih bir sayı ile bölünebilmesi için meselenin paydasının katlanmasıdır. Cürcânî, *et-Ta'rifât*, 59.

77 Birbirine tam bölünemeyen ve aralarında ortak bir bölen olmayan iki veya daha fazla sayının bir arada bulunmasıdır. Şerhu's-sirâciyye, 119-121.

78 İbn Nüceym, *el-Bahru'r-râik*, 8: 588.

Tablo-5.

Pay sahibi	Belirli paylar	Asıl mahreç (6)	Red (4)	Tashîh 4x3:12
Kız	3/6	3	3	9
Oğlun üç kızı	1/6	1	1	3/3:1

3.2. Karı ve Kocanın Hissedarlar Arasında Bulunması

Kendilerine red yapılan hisse sahipleri ile beraber eşlerden birinin bulunması iki şekilde olabilmektedir. Birincisi, belirli paylardan arta kalanı hak eden ashâbu'l-ferâiz'in tek gruptan olmasıdır. Bu durumda önce meselenin aslından karı veya kocanın hissesi verilir; kalan miras ise pay ve red olarak bulunan hisse sahiplerine taksim edilir. Kalan tereke pay sahiplerine kesirsiz bölünürse onunla yetinilir.⁷⁹ Mesela; vefat eden zevceye/karıya eşi, üç kızıyla birlikte varis olursa rubu' (1/4) ile sülûsân (2/3) birlikte geldiği için kural olarak meselenin mahreci on iki olması gerekir. Ancak koca bulunduğundan meselenin paydası "men lâ yuraddu" nun (kendilerine red yapılmayanın) en küçük mahreci olan dört olarak belirlenir. Kocaya dörtte bir (1/4), kalan üç pay ise kızlara eşit şekilde dağıtılır.⁸⁰ Bu meseleyi şu tablo ile izah etmemiz mümkündür:

Tablo-6.

Pay sahipleri	Belirli paylar	Asıl mahreç (12)	Red (4)
Koca	1/4	3	1
Üç kız	2/3	8	3/3:1

Meselenin aslından eşlerden birinin payı verildikten sonra kalan tereke pay sahiplerine tam olarak bölünemiyorsa tashîhe gidilir. Bu kısım farklı şekillerde meydana gelmektedir.

a) Eşlerden birinin payı verildikten sonra kalan miras ile pay sahipleri arasında tevâfuk varsa hissedarlar sayısının vafkı⁸¹ meselenin asıl mahreci ile çarpılır ve böylece mesele halledilmiş olur. Örneğin; kadının kocası ile

79 İbn Kudâme, *el-Müğnî*, 6: 298.

80 Cürçânî, *Şerhu's-sirâciyye*, 133.

81 Mîrasta vafk, iki sayıdan büyüğü olan küçüğüne tam bölünmemekle beraber her ikisini tam bölen başka bir sayının bulunmasıdır. Yirmi ile sekiz sayıları arasında vafkı düşündüğümüzde; yirmi sekize tam bölünmemektedir. Ancak sözü edilen her iki sayıyı tam bölün dört sayısı bulunmaktadır. Hal böyle olunca bu iki sayının vafkı dört olmaktadır. Cürçânî, *et-Ta'rifât*, 69.

altı kızı kendisine mirasçı olursa kocanın payı dörtte bir (1/4), kızların payı ise üçte iki (2/3) olur. Buna göre meselenin mahreci on iki olması gerekirken kocanın bulunmasından dolayı “men lâ yuraddu” meselesinin en küçük mahreci olan dört sayısı mahreç olarak kabul edilir. Kocanın dörtte birlik payı verildikten sonra kalan üç pay altı kıza tam olarak bölünemediğinden, kızların sayısı olan altı sayısının vafkı olan iki sayısı, meselenin asıl mahreci olan dört ile çarpılarak tashîh edilir.⁸² Tablada şu şekilde gösterilebilir:

Tablo-7.

Pay sahibi	Belirli paylar	Asıl mahreç (12)	Red (4)	Tashîh 2x4:8
Koca	1/4	3	1	1x2:2/1:2
Altı kız	2/3	8	3	3x2:6/6:1

b) Eşlerin payından sonra kalan miras ile mevcut hissedarlar arasında tebâyün olursa hissedarların sayısı meselenin asıl paydası ile çarpılarak tashîh yapılır. Mesela; koca ve beş kızın birlikte mirasçı oldukları bir meselede, rubu' (1/4) ile sülûsân (2/3) mahreçleri bir arada bulunduğu meselenin mahreci on iki olması icap ederken reddeden dolayı dört üzerinde kurulur. Kocanın dörtte bir (1/4) payı verildikten sonra kalan üç pay farz ve red olarak beş kıza verilir. Fakat bu paylar kızlara tam olarak bölünemediğinden ve hissedarlar ile paylar arasında tebâyün bulunduğu meselenin asıl paydası olan dört ile çarpılarak mesele düzeltilir.⁸³ Bu mesele şöyle bir tablo ile izah edilebilir:

Tablo-8.

Pay sahipleri	Belirli paylar	Asıl mahreç (12)	Red (4)	Tashîh 5x4:20
Koca	1/4	3	1	1x5:5/1:5
Beş kız	2/3	8	3	3x5:15/5:3

İkincisi, ashâbu'l-ferâiz'in iki gruptan olup, onlarla beraber karı veya kocanın bulunmasıdır. Bu durumda karı veya kocanın mukadder payı verildikten sonra kalan miras farz ve red olarak pay sahiplerine dağıtılır. Kalanın mirasçılara kesirsiz bölünmesi takdirde taksim tamamlanmış olur. Aksi halde birinci kısımda olduğu gibi tashîhe gidilmesi gerekir. Bunu şu örnekle izah edebiliriz: Dört karı, dokuz kız ve altı ninenin mirasçı olduğu bir meselede zevcelere sekizde bir (1/8), kızlara üçte iki (2/3), ninelere ise altıda bir (1/6) düşmekte-

82 Cürçânî, *Şerhu's-sirâciyye*, 131-132.

83 Makdisî, *eş-Şerhu'l-kebîr*, 7: 79; Cürçânî, *Şerhu's-sirâciyye*, 133-134.

dir. Meselede sümün (1/8), sülûsân (2/3) ve sūdüs (1/6) ile birlikte geldiği için kural gereğince mahreç, yirmi dört olması gerekir. Ancak zevcenin bulunmasından ötürü meselenin mahreci “men lâ yuraddu”nun en küçük mahreci ve zevcelerin hissesi olan sekize düşürülmektedir. Buna göre zevcelerin sekizde bir olan payları verildikten sonra kalan yedi pay, kızlar ve ninelere verilir. Ancak bu iki grubun payları olan sūdüs (1/6) ile sülûsânın (2/3) toplamı olan beş kendilerine tam olarak bölünememektedir. Bu durumda kendilerine red yapılan hissedarların toplam payı olan beş ile zevcelerin payından arta kalan yedi arasında tebâyün olduğundan kural gereğince beş sayısı meselenin red mahreci olan sekiz ile çarpılması gerekir. Çıkan sonuç ki; bu da kırktır meselenin tashîhi olur. Ardından kendilerine red yapılmayan zevcelerin payı olan bir, hissedarların toplam payı olan beş ile çarpılır. Elde edilen sonuç onların payı olur. Daha sonra kendilerine red yapılan her bir grubun payı, reddiye meselesinde zevcelerin payından arta kalan yedi ile çarpılır. Çıkan sonuç onların payı kabul edilir. Meselemizde kızların red meselesindeki payları olan dört, yedi ile çarpma sonucu çıkan sonuç kırktaki payları olur. Aynı şekilde ninelerin payı olan bir, yedi ile çarpılarak onların kırktaki payları kabul edilir. Ancak meselede bulunan her bir grubun payı kesirsiz olarak kendisine bölünmediğinden tekrar tashîhe gidilmesi gerekir. Buna göre her üç grupta da mirasçılarn sayısı ile paylarının sayısı arasında tebâyün bulunduğundan kural gereğince mirasçılarn tam sayıları (4, 9, 6) alınır. Sonrasında bu üç sayıların birbirleriyle ilişkilerine göre şu tablo ortaya çıkmaktadır: Zevceler ile ninelerin sayılarının arasında nısf (2) ile tevâfuk⁸⁴ olduğundan dördün yarısı altı ile çarpılır. Çıkan sonuç olan on iki ile kızların sayısı olan dokuz arasında sülûs (1/3) ile tevâfuk bulunduğundan dokuzun sülûsü on iki ile çarpılır. Sonuç otuz altı olur. Çıkan bu sonuç ise meselenin ilk tashîhi olan kırk ile çarpılır. Elde edilen netice bin dört yüz kırk yapar ki bu da meselenin çözümü olur. Buna göre her üç grubunun paylarının bölüştürülmesi şu şekilde olur: İlk tashîhte zevcelerin payına düşen kırktan beş sayısı, ikinci tashîhin çarpılan sayısı olan otuz altı ile çarpılır. Çıkan yüz seksen sayısından her bir zevceye kırk beş pay düşer. Yine kızların ilk tashîhteki payların sayısı olan yirmi sekiz ile ikinci tashîhin çarpılanı olan otuz altı sayıları çarpılarak elde edilen bin sekizden her birine yüz on iki verilir. Aynı şekilde ninelerin ilk payları olan yedi sayısı ikinci tashîhteki çarpılan sayı olan otuz altı ile çarpılır. Çıkan netice olan iki yüz elli ikiden her birine kırk iki düşer.⁸⁵ Bunu şu tabloyla izah edebiliriz:

84 İki sayıdan birinin diğeriyle bölünmeyip, üçüncü bir sayı ile bölünebilmesidir.

85 Mevsilî, *el-İhtiyâr*, 5: 99-101; Cürcânî, *Şerhu's-sirâciyye*, 134-138; İbn Nüceym, *el-Bahru'r-râik*, 8: 589; Muhyüddîn, *Ahkâmü'l-mîrâs*, 172; Muhammed Berrâc, *Ahkâmü'l-mîrâs*, 591.

Tablo-9.

	Asıl mahreç	Red	İlk tashîh	İkinci tashîh
Pay sahipleri	(24)	(8)	8x5:40	36x40:1440
Dört zevce	3	1	1x5:5/4	5x36:180/4:45
Dokuz kız	16	4	4x7:28/9	28x36:1008/9:112
Altı nine	4	1	1x7:7/6	7x36:252/6:42

SONUÇ

Avlin zıddı olan red uygulaması ile ilgili tartışmalar sahâbe döneminden başlayarak günümüze dek devam etmektedir. Bu tartışmanın arka planı red çözümü ile ilgili ne Kur'an-ı Kerim'de ne de sünnet-i nebevide kesin bir bilginin bulunmaması olarak görülmektedir. Gerçi Hz. Peygamber dönemine ait bir takım miras paylaşımları redde örnek olarak yorumlanmış olsa da bunların başka anlamlara da hamledilebilmeye açık örnekler olmasından, net bilgi veya delil derecesinde kabul görmemişler.

Mirasta belirli pay sahiplerinin paylarından arta kalan mirasın tekrar onlara dağıtılması olarak ifade edebileceğimiz red, ilk defa açık bir şekilde Hz. Osman ve Hz. Ali tarafından dile getirilip tartışılmaya başlandığını düşünüyoruz. Bu bağlamda Zeyd b. Sâbit dışında diğer sahâbe reddin meşruiyeti hususunda hemfikirdirler. Zeyd ise reddi meşru görmemiştir. Diğer taraftan sahâbe cumhuru arasında reddin meşruiyetinde görüş birliği olsa da reddin kimlere yapılacağı hususunda ihtilaf vardır. Buna göre Hz. Ali ve Hz. Ömer başta olmak üzere sahâbenin cumhuru diyebileceğimiz büyük kesimi reddin, karı-koca dışında diğer hisse sahiplerine yapılmasının caiz olduğu görüşündedir. Buna mukabil İbn Mesud karı-koca, öz kız ile beraber oğlun kızı, öz kız kardeşle birlikte baba bir kız kardeşi, anneyle birlikte çocukları red paylaşımından hariç tutmuş; Hz. Osman ise karı-koca dâhil reddin tüm pay sahiplerine yapılması gerektiğini savunmuştur. Tabiînden Câbir b. Yezîd Hz. Osman'ın bu görüşüne tabi olmuştur. Diğer tabiînin geneli ise sahâbenin cumhurunun görüşüne uymuşlardır.

Reddin meşru olup olmaması konusuna ilişkin tartışmanın sonraki dönemlerde de devam ettiğini görüyoruz. İmam Mâlik ile İmam Şâfiî ve bir kısım müntesiplerinin yanı sıra Evza'î ve Davud ez-Zâhirî, hissedarların paylarından fazla kalan mirasın, tekrar pay sahiplerine dağıtılmasını caiz görmeyip, beytülmale devredilmesi gerektiğine hükmetmişlerdir. Buna karşı Hanefî, Hanbelî, Şîa mezheplerinin yanı sıra Şâfiî ve Mâlikî mezheplerine mensup fukahânın önemli bir kısmı ise sözü geçen mirasın, karı-koca hariç, hissedarlara, payları oranında reddedilmesi gerektiğini savunmuşlardır. Muasır âlimlerin ve kanunların yapımında İslam hukukunu esas alan yöne-

timlerin tercihi de bu yönde olmuştur. Gerek delillerinin daha güçlü olması gerekse muhaliflerinin ikna edici deliller ortaya koymamaları açısından olsun cumhurun görüşü daha isabetli bulunmaktadır. Zira ölünün yakınları dururken mirasının beytülmal vasıtasıyla yabancılara dağıtılması isabetli gözükmemektedir. Zaten redde karşı çıkan Mâlikî ve Şâfiî mezheplerinin özellikle müteahhir fakihlerinin beytülmal nizamının bozulmasını gerekçe göstererek mezheplerinin asıl görüşüne muhalif olarak, cumhurun görüşünü benimsemiş olmaları bunu teyit etmektedir. Ancak hemen belirtmemiz gerekir ki; cumhurun karı ve kocayı red paylaşımının dışında tutmasının isabetli olmadığını düşünüyoruz. Çünkü ölünün kan yoluyla akrabalığı olmasa bile evlilik yoluyla hısımları bulunurken mirasının beytülmale devredilmesi doğru olmaması gerekir. Diğer yandan onları bu paylaşımın dışında tutacak veya onları diğer farz sahiplerinden ayıracak bir durum olmadığı gibi bunu destekleyecek bir delile de rastlamış değiliz. Bu sebeple bizde karı ve kocaya da reddin yapılması daha uygun olacağı kanaati hâsıl olmuştur. Muasır âlimlerin kahır ekseriyetinin bu görüşü benimsemiş olmaları kayda değerdir.

Özellikle reddin meşruiyetini inkâr edenler tarafından dillendirilenin aksine red uygulaması, Kur'an'da yapılmış paylaşıma aykırı bir işlem olmadığı; dolayısıyla da "Allah'ın hududu aşmak" anlamına gelmediği söylenebilir. Nitekim her ne kadar mirasçıların terekedeki hisseleri (altıda bir, üçte iki gibi) oran olarak âyetlerle belirlenmiş olsa da bu, terekenin taksiminde uyulması gereken formüllerden ve metotlardan ibaret olup, bölüştürmede dikkate alınması gerektiğine yöneliktir. Âyetlerde sözü edilen oranlarda eksiltmenin veya artmanın caiz olmadığına delalet eden her hangi bir ifade söz konusu değildir.

Cumhurun benimsemiş olduğu görüş esas alındığında reddi, pay sahipleri arasında karı ve kocadan birisinin bulunması veya bulunmamasına bağlı olarak iki kısma ayırmak mümkündür. Karı ve kocanın bulunmadığı red paylaşımı, hissedarların tek gruptan veya daha fazla gruptan müteşekkil olmasına bağlı olarak farklı işlemlerle yapıldığını görüyoruz. Aynı şekilde karı ve kocadan birisinin bulunması durumunda da red çözümünde hissedarların oluşturduğu gruplara göre farklı metotların takip edildiğine vakıf oluyoruz.

KAYNAKÇA

'Alîş, Muhammed b. Ahmed. *Menhu'l-celîl şerhu muhtasari'l-halîl*. Beyrut: Dâru'l-Fikr, 1408/1989.

Aktan, Hamza. "Zevi'l-erhâm". *DİA*. 44: 307-308. Ankara: TDV Yay., 2013.

- Arı, Abdüsselam. *İslâm miras hukuku*, Pınar Yayınları, İstanbul 2018.
- 'Aynî, Mahmud b. Ahmed. *Minhatü's-sülûk fi şerhi tühfeti'l-mülûk*. thk. Abdurrazak el-Kebisî, Katar: Vizâratü'l-Evkâf, 1428/2007.
- 'Aynî, Mahmud b. Ahmed. *'Umdetü'l-kârî şerhu sahîhi'l-buhârî*. 25 Cilt. Beyrut: Dâru İhyâtî't-Turâsi'l-Arabî, ts.
- Bağdâdî. Abdulvahhab b. Ali. *el-Me'ûne alâ mezhebi âlimi'l-Medîne*. thk. Hümeş Abdülhak, Mekke: el-Mektebetü't-Ticâriyye, ts.
- Berrâc, Cum'e Muhammed. *Ahkâmü'l-mîrâs fi'ş-şerî'ati'l-islâmiyye*. Amman: Dâru'l-Fikr li'n-Neşri ve't-Tavzî', 1401/1981.
- Buhârî, Muhammed b. İsmail. *Sahîhu'l-Buhârî*. thk. Muhammed Zuheyr b. Nâsir, 9 Cilt. b.y.: Dâru Tavkî'n-Necât, 1422/2002.
- Cürcânî, Ali b. Muhammed eş-Şerîf. *Şerhu's-sirâciyye*. thk. Muhammed Muhyüddîn Abdülhamid, b.y.: Matba'atu Mustaf'l-Bâbi'l-Helebî, 1366/1944.
- Cürcânî, Ali b. Muhammed eş-Şerîf. *et-Ta'rifât*. Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1403/1983.
- Cüveynî, Abdülmelik b. Abdullah. *Nihâyetü'l-matleb fi dirâyetü'l-mezheb*. thk. Abdulazîm Mahmude ed-Dîb, 20 Cilt. b.y.: Dâru'l-Minhâc, 1428/2007.
- Desûkî, Muhammed b. Ahmed. *Hâşiyetü'd-desûkî alâ şerhi'l-kebîr*. 4 Cilt. b.y.: Dâru'l-Fikr, ts.
- Döndüren, Hamdi. "Ashâbü'l-Ferâiz". *DİA*. 3: 467-468. Ankara: TDV Yayınları, 1991.
- Ebü'l-Bekâ, Muhammed b. Musa. *en-Necmü'l-vehhâc fi şerhi'l-minhâc*. thk. Komisyon, 10 Cilt. Cidde: Dâru'l-Minhâc, 1425/2004.
- Emîr, Muhammed el-Mâlikî. *Davü'ş-şumû' şerhu'l-mecmû' fi'l-fikhi'l-mâlikî*. thk. Muhammed Mahmud, 4 Cilt. Moritanya: Dâru Yusuf, 1426/2005.
- Haberî, Abdullah b. İbrahim. *Kitâbu't-telhîs fi ilmi'l-ferâid*. 2 Cilt. Medine: Mektebetü'l-Ulûm ve'l-Hikem, ts.
- Hamd, Hamd b. Abdullah. *Şerhu zâdi'l-müstakni'*. 32 Cilt. nşr.: el-Mektebetü'ş-Şamile.
- İbn Abdilber, Yusuf b. Abdullah. *el-İstizkâr*. 9 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1421/2000.
- İbn Âbidîn, Muhammed Emin b. Ömer. *Reddu'l-muhtâr ala dürri'l-muhtâr*. 6 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Fikr, 1412/1992.
- İbn Hazm, Ali b. Ahmed. *el-Mahallâ bi'l-âsâr*. 12 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Fikr, ts.
- İbn Kudâme Abdullah b. Ahmed. *el-Kâfi fi fihhi'l-imâm ahmed*. 4 Cilt. b.y.: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1414/1994.

İbn Kudâme. Abdullah b. Ahmed. *el-Muğnî*. 10 Cilt. Riyad: Dâru Alemlî'l-Kütüb, 1406, 1412, 1417/1986, 1992, 1997.

İbn Manzûr, Muhammed. *Lisânü'l-Arab*. 15 Cilt. Beyrut: Daru Sadr 1414/1993.

İbn Nüceym, Zeynüddîn b. İbrahim. *el-Bahru'r-râik şerhu kenzi'd-dekâik*. 8 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kitâbi'l-İslâmî, ts.

İbn Rüşd, Muhammed b. Ahmed. *Bidâyetü'l-müçtehid ve nihâyetü'l-müktasid*. 4 Cilt. Kahire: Dâru'l-Hadîs, 1425/2004.

İbn Teymiyye Ahmed b. Abdulhalim. *el-Fetâve'l-kubrâ*. 6 Cilt. b.y.: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1408/1997.

İbnü'l-Bey', Muhammed b. Abdullah. *el-Müstedrak ala's-sahîhayn*. thk. Mustafa Abdülkadir Atâ, 2 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1411/1990.

Kelvezânî, Mahfuz b. Ahmed. *el-Hidâye alâ Mezhebi'l-imâm Ahmed*. b.y.: Ğarrâs lî'n-Neşri ve't-Tavzi', 1425/2004.

Kudûrî, Ahmed b. Muhammed. *et-Tecrîd*. 12 Cilt. Kahire: Dâru's-Selâm, 1427/2006.

Lâhim, Abdülkerim b. Muhammed. *el-Ferâid*. Suud: Vizâretü'ş-Şüûni'l-İslâmiyye, 1421/2000.

Makdisî, Abdurrahman b. Muhammed. *eş-Şerhu'l-kebîr alâ metni'l-mukni'*. 12 Cilt. b.y.: Dâru'l-Kitâbi'l-Arabî, ts.

Mâverdî, Ali b. Muhammed. *el-Hâvi'l-kebîr fî fikhi'l-imam eş-Şâfî*. 19 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1419/1999.

Mekbilî, Salih b. Mehdi. *el-Menâr fi'l-muhtâr min cevâhiri'l-bahri'z-zehhâr*. 2 Cilt. Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 1408/1988.

Menbicî, Ali b. Ebî Yahya. *el-Lübâb fi'l-cem'i beyne'l-kitab ve's-sünnet*. thk. Muhammed Fadl Abdülaziz el-Murâd, 2. bs., 2 Cilt. Dımaşk: Dâru'l-Kalem, 14147/1994.

Mevsilî, Abdullah b. Mahmud. *el-İhtiyâr li ta'lîli'l-muhtâr*. 5 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1356/1937.

Muhyeddîn, Muhammed. *Ahkâmü'l-Mîrâs fi'ş-şer'ati'l-islâmiyye alâ'l-mezâhibi'l-erba'a*. Mısır: İsa'l-Bâbi'l-Halebî, 1362/1943.

Murtadâ, Şerîf. *el-İntisâr* Kum: Müessesetü'n-Neşri'l-İslâmî, 1415/1994.

Nâblusî, Abdulgani b. Yasin. *Hâşiyetü'l-lebedî alâ neyli'l-meârib*. thk. Muhammed Süleyman el-Eşkar, 2 Cilt. Beyrut Dâru'l-Beşâiri'l-İslâmiyye, 1419/1999.

Nevevî, Yahya b. Şeref. *Ravdatü't-tâlibîn ve umdetü'l-müftîn*. thk. Zuhayr eş-Şâviş, 12 Cilt. Beyrut: el-Mektebü'l-İslâmî, 1412/1991.

Nevevî, Zekeriyâ b. Yahya. *Minhâcü't-tâlibîn ve 'umdetü'l-müftîn*, thk. Muhammed Tâhir Şaban, b.y.: Dâru'l-Minhâc, 1426/2005.

Nisâbü'rî, Müslim b. Heccâc. *Sehîhu Müslim*. thk. Muhammed Fuâd Abdülbaki, 5 Cilt. Beyrut: Dâru lhyâi'l-Türasi'l-Arabiyye, ts.

Râzî, Muhammed b. Ebî Bekir. *Tuhfetü'l-mülûk (fi fikhî'l-imam ebî hanîfe en-nu'mân)*. thk. Abdullah Nezir Ahmed, Beyrut: Dâru'l-Beşâiri'l-İslâmiyye, 1417/1996.

Ressî, Yahya b. el-Hüseyn. *el-Ahkâm fi'l-helal ve'l-haram*. nşr <http://www.shamela.ws>.

Sa'dî, Abdurrahman b. Nâsir. *Teysîru'l-kerîmü'r-rahmân fi tefsir kelâmi'l-mennân*. b.y.: Müessesetü'r-Risâle, 1420/2000.

Serahsî, Muhammed b. Ahmed. *el-Mebsût*. 30 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Ma'rife, Beyrut 1414/1993.

Süleyman, Nüsayr Hıdır. "Ahkâmu reddi'l-mevâris fi'l-fikhî'l-islâmî ve'l-kânûni'l-vad'î", *Mecelletu Câmi'Atu tikrit li'l-Ulûmi'l-İnsâniyye*, say. 5, (2009), s. 1-22.

Şâfiî, Muhammed b. İdrîs. *el-Ümm*. 8 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Ma'rife, 1410/1990.

Şerâhîlî, Ali b. Nâşib b. Yahya. *Sene'l-berki'l-ârid fi şerhi'n-nûri'l-fâid*. nşr. (<https://www.alkutubcafe.com/book/3DMuZy.html>, erişim: 27.1.2019).

Şirbînî, Muhammed Hatîb. *Müğni'l-muhtâç*. Beyrut: Dâru'l-Fikr, 1415/1995.

Tabersî, Fadl b. el-Hasan. *el-Mü'telef mine'l-muhtelef beyne eimmeti's-selef*. 2 Cilt. Kum: Matba'atu Seyyidi's-Şühadâ, 1410/1990

Yazıcı, Abdurrahman "Fıkıhta bir miras meselesi olarak avliyye: avl halleri, kaynağı ve çözümlerin değerlendirilmesi", *İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi*, sy. 24, (2014), s. 305-327.

Zerkeşî, Muhammed b. Abdullah. *Şerhu'z-Zerkeşî alâ muhtasari'l-harkî*. 7 Cilt. b.y.: Dâru'l-'Abîkân, 1413/1993.

Zeyd b. Ali. *Müsned*. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, ts.).

Zeylaî, Osman b. Ali. *Tebyînu'l-hakâik şerhu kenzi'd-dekâik*. 6 Cilt. Kahire: el-Matba'atu'l-Emîriyye el-Kübrâ, 1313/1895.

Zuhaylî, Vehbe b. Mustafa. *el-Fikhü'l-İslâmî ve Edilletühu*. 10 cilt. Dimaşk: Dâru'l-Fikr, (ts.).